

ANLAM BİLİM AÇISINDAN GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KADAR “GÖK” KAVRAMININ ANLAMSAL YOLCULUĞU

Tuncay TÜRK BEN

MEB, Öğretmen, tuncayturkben57@gmail.com

ÖZET

Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan en önemli iletişim aracıdır. İnsanlar düşünce, duygu ve isteklerini dil aracılığıyla ifade ederler. Dil, insanlar arasında anlaşma aracı olduğu gibi aynı zamanda kültür birikimini aktarmakta da kullanılmaktadır. Dil, onu konuşan milletlerin yaşayış biçimi, kültürü, dünya görüşü ve başka toplumlarla kurduğu ilişkiler hakkında da bizlere bilgi verir. Türkçe, bilinen en eski dil ürünlerinden çok önceleri oluşmuş, çok eski ve çok yaygın bir ana dildir.

Bu çalışmada, Türkçenin en eski yazılı belgelerinden olan Orhun Abideleri'nden günümüze kadar birçok kaynaktan geçen “gök” kelimesi anlam yönünden incelenmiştir. Yapılan incelemelerde “gök” kelimesi Göktürkçe, Uygurca ve Karahanlı döneminde “kök” şeklinde geçerken; Eski Anadolu Türkçesi zamanında “k” sesinin “g” ye dönüştüğü ve “gök” şeklini aldığı görülmüştür.

Köl Tigin Yazıtında “teñri” kelimesinin “gök” anlamında kullanıldığı tespit edilmiştir. Daha sonraları günümüze kadar sema, gökyüzü, gök cisimlerinin içinde hareket ettiği boşluk; gökyüzünün ve denizin rengi, mâvi ya da yeşile çalan mavi, lacivert; gece; olgunlaşmamış (meyve) gibi değişik anlamlarda kullanıldığı saptanmış ve tanıklarıyla ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türk dili, anlam bilim, anlam, gök.

The Semantic Journey of the “Sky” Concept from the Past until Today

ABSTRACT

Language is the most important means of communication that ensures the mutual understanding among people. People express their thoughts, emotions, and desires with language. Language is used in mutual understanding among people as well as conveying the cultural heritage to future generations. Language gives us information on the life styles of the people who speak it, their cultures, viewpoints on the world, and the relations they establish with other societies. The Turkish Language is one of the most common and oldest mother tongues that were formed from the oldest language products known by us today.

In this study, the word “sky”, which has been used in many sources of the earliest written documents of the Turkish language, the Orhun Monuments, has been examined in its journey until today in terms of semantics. In the examination, it was observed that the word “sky” (i.e. “gök” in Turkish) was used as “kök” in the language of Gokturks, in the Uighur language, and during the Karahanlı Era; and as “gök”, i.e. the sky, in the Old Anatolian Turkish Language after the letter “k” being converted into “g”.

It was determined that the word “teñri” in the Köl Tigin Scriptures was used to mean the “sky”. Later on, it was also determined that the word has been used to mean the sky, heaven, the space in which the heavenly bodies float; the color of the sky and the sea, blue or bluish green, indigo; the night; under-ripe and similar other meanings until today, and revealed with witnesses.

Keywords: Turkish language, semantics, meaning, sky.

GİRİŞ

İnsanoğlunun kullandığı en önemli iletişim aracı dildir. İletişimin temel aracı olan dil, bir anda düşünemeyeceğimiz kadar çok yönlü, değişik açılardan baktığımızda başka başka nitelikleri beliren, kimi sırlarını bugün de çözemediğimiz büyü bir varlıktır. Dil gerek insan, gerek toplum, gerekse insan ve toplumdan ayrı düşünemeyeceğimiz bilim, sanat, teknik gibi bütün alanlarla ilgisi bulunan, aynı zamanda onları oluşturan bir kurumdur (Aksan, 2009b:11). Doğan Aksan'ın "büyü bir varlık" olarak ifade ettiği dili Ahmet Bican Ercilasun "Dilin Tadı" başlıklı yazısında şu şekilde ifade ediyor: "Dil denen mucizeyi nasıl anlatmalı, bilmiyorum. İnsan zekâsının bütün pırıltıları, insan ruhunun bütün duyuları, titreyişleri, dalgalanışları orada. Mavi gökle kara yer arasında, ikinci bir âlemde daha yaşıyor insan. Dil adı verilen, sınırları olmayan, sonsuz bir âlemde." (Güzel Yazılar 1, 2013: VII).

İnsan kendisini ifade etmek, çevresini anlamak ve anlamlandırmak, kültürünü gelecek kuşaklara aktarmak için "büyü bir varlık" olan dili kullanır. İnsanlar, fikirlerini, duygularını, sorunlarını dile getirmek için dil denen araca başvururlar.

Türkçe, çağlar aşan, değişik kıtalara yayılan, kendisinden başka lehçeler, diller doğuran güçlü, engin bir dildir. Eldeki kaynaklara göre çok eskilere uzandığı anlaşılan dir dildir (Aksan, 2006: 5). Ercilasun, Moğalistan ve Çin içlerinden Orta Avrupa'ya, Sibirya'dan Hindistan ve Kuzey Afrika'ya kadar geniş bir alanda varlık gösteren bu dilin tarihini yazmanın kolay olmadığını ifade etmektedir (Ercilasun, 2008: 13)

Türk dili, bu dili konuşanların sayısı, yazılı metinlerinin eskiliği ve çokluğu yönleriyle Altay dilleri arasında yazı dili kimliğini kazanmış en eski ve en önemli dilidir. Türk dilinin tarihlendirilmiş en eski yazıtı, VII. yüzyıla ait Çoyren yazıtı olsa da Türk dilinin en az tahribata uğrayan, en uzun ve en fazla anlaşılabilen ilk yazıtları Orhun yazıtlarıdır (Köl Tigin, Bilge Kağan, Tonyukuk). Orhun yazıtları aynı zamanda dilimizin ve tarihimizin en önemli belgeleridir (Ata, 2011: 34).

Ahmet Caferoğlu, Altayistik bilgileri doğrultusunda Türk dilini tarihi bakımından yedi ayrı dönemde ele almaktadır:

- a) **Altay Çağı:** Bu devir, Altay dillerinin henüz bağımsız diller olarak ortaya çıkmadıkları dönemdir. Bu döneme ait olarak ortak dilden geldikleri düşünülen birtakım kelimeler dışında hiçbir dil belgesi bulunmamaktadır.
- b) **En Eski Türkçe Çağı:** Altay kuramına göre, Türkçenin Altaycadan ayrılıp bağımsız olmaya başladığı bir dönemdir.
- c) **İlk Türkçe Çağı:** Bugün bilinen Türk boylarının dillerinin oluştuğu dönemdir. Zaman olarak yaklaşık M.Ö. X- M.S: IV. yüzyıl olarak tahmin edilmektedir. Türkçe bu dönemde "Eski Doğu Türkçesi" ve "Eski Batı Türkçesi" olarak iki ayrı lehçeye sahiptir.
- d) **Eski Türkçe Çağı:** Türk dilini metinle takip edebildiğimiz devirdir. Tarih olarak VI-X. yüzyıllar arasına denk gelir. Bu dönem Köktürk, Uygur olmak üzere ikiye ayrılır.
- e) **Orta Türkçe Çağı:** Türk boylarının batıya doğru göçerek değişik coğrafyalara yayılmasıyla dilde meydana gelişme ve değişmelerin yaşandığı XI- XV. yüzyıllardır. Bu dönemde daha önce toplu halde yaşayan Türk boyları birbirinden ayrılarak yeni coğrafyalarda farklı yazı dilleri oluşturmuşlardır. Böylece dilde gerek fonetik, gerekse morfolojik birtakım değişmeler oluşmaya başlamıştır. Bu dönemin başlıca lehçeleri, Türk dünyasının batısında Batı Türkçesi (veya Oğuzca), kuzeyinde Kuzey Türkçesi (veya Kıpçak grubu), doğusunda ise Doğu Türkçesi(veya Çağatayca) dır.
- f) **Yeni Türkçe Çağı:** Türk dilinin XVI. yüzyıldan itibaren XX. yüzyıla kadar oluşan gelişme ve değişmelerin yaşandığı dönemdir. Bu dönemde Türk dili, Oğuz (Osmanlı Türkçesi, Azerbeycan Türkçesi), Çağatay (Özbek Türkçesi) ve Kıpçak yazı dillerine sahip

edebi eser yaratma olgunluğuna kavuşmuş ve geniş kitlelerce konuşulan uygarlık dili olmuştur.

g) Modern Türkçe Devri: Bugünkü edebi lehçe ve şivelerdir (Akt.: Akar, 2013: 54-55).

Bu çalışmada ele alıp inceleyeceğimiz “gök” kelimesi, yazılı en eski metinlerimizin olduğu “En Eski Türkçe Çağı”nda bulunan Orhun yazıtlarından başlayarak, günümüze kadar bütün devirlerin eserlerinde yer almaktadır. Geçmişten günümüze değişik anlamlar kazanarak bugünlere gelmiştir.

Araştırmanın Amacı:

Bu çalışmanın amacı dilimize ait en eski yazılı kaynaklardan günümüze “gök” kelimesinin kullanıldığı anlamları saptamak ve tanıklarıyla birlikte vermektir.

Araştırmanın Önemi:

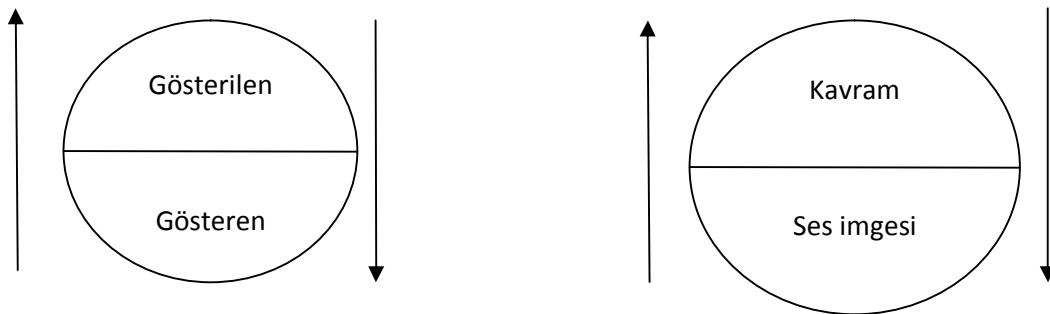
“Gök” kelimesinin kullanıldığı anlamları saptama amacıyla yapılan bu çalışmada betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Çünkü tarama modelleri, geçmişte ya da hâlen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırmalara uygun bir modeldir (Karasar, 1999: 77). Konuyla ilgili çeşitli kaynaklardan taramalar yapılarak istenilen bilgilere ulaşmaya çalışılmış, tanıklarıyla birlikte verilmiştir.

1. “Gök” Sözcüğünün Anlam Bilim Açısından Geçmişten Günümüze Yolculuğu

İnsanoğlu için pek çok açıdan önemi olan, kültürün en temel öğelerinden biri sayılan dil olgusu, çok eski zamanlardan beri ilgisini çekmiştir. XX. yüzyılın başlarından özellikle F. de Saussure’le dilbilime egemen olan ve çeşitli akımların temelini oluşturan bir ilke dilin “düşünce, duygu ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan bir dizge” (Aksan, 2009b: 55) olduğudur.

Kendine özgü bir dili olan her toplum, doğadaki nesnelerin, değişik durum ve olayların, devinimlerin anlatımı sırasında birtakım ses bileşimlerinden yararlanır; bu ses bileşimleriyle onları kavramlaştırır. Kimi zaman kendi kök ve ekleriyle türetmelere gider; kimi zaman benzerliği olan başka kavramlara dayanarak onlardan yaptığı aktarmalarla ad vermeye yönelir; böylece dildeki göstergeler oluşur (Aksan, 2009a: 30). Bu da dilin bir başka özelliği olan düşünce ile iç içe olduğunun bir göstergesidir.

Saussure’e göre dil bir sözcükler listesi değil, bir göstergeler dizgesidir. Anlam, göstergenin iki bileşeni olan gösteren yani ses imgesi ile onun dünyada gönderme yapmış olduğu şey, insan, olaylar ve bunların nitelikleri arasındaki sürtüşmeden doğar. Dildeki sözcükler, anlamlarını toplumsal uzlaşımlar sonucu edinirler (Kılıç, 2009: 18-19).

Şekil 1. Gösterge

F. de Saussure’den sonra Ogden ve Richards, dil göstergesi tanımını zenginleştirmişlerdir. Onların dil göstergesi tanımında üç öge ilişkilidir. Gönderge dil- dil dışı

dünyada bulunan gerçek bir varlık ya da nesnedir. Bu nesnel gerçekliği dil temsil eder (Kıran, 2010:63).

İnsan hayatında çok önemli bir yer tutan dil, toplumdaki değişmelere paralel olarak değişime uğrar. Sözcüklerde bu değişim şekil ve anlam yönüyle meydana gelmektedir.

“Gök” kelimesi de Türkçenin en eski kaynaklarında geçmektedir. Geçmişten günümüze kadar değişik anlamlarda kullanılmıştır.

Yeryüzünün üstünü kaplayan kubbe biçimindeki mâvi boşluk, semâ, âsuman; bütün gök cisimlerini içine alan sonsuz boşluk, uzay, fezâ; gökyüzü rengi, yeşile çalan mâvi gibi değişik anlamları içinde barındıran “gök” kelimesine Türk dilinin ilk yazılı metinlerinde de rastlanılmaktadır (MBTS, 2005: 1066- 1067).

“Gök” kelimesi dilimizin yazılı en eski kaynaklarında “kök” şeklinde geçmektedir. Baştaki “k” sesinin Göktürkçe, Uygurca ve Karahanlı döneminde korunduğu; Eski Anadolu Türkçesi zamanında ise “g”ye dönüştüğü görülmektedir (Tekin ve Ölmez, 2003).

Tarihte “Türk” adını resmî devlet olarak ilk defa kullanan Köktürkler’ (Göktürkler) dir. Bu ad Kül Tigin yazıtında, Kül Tigin, kendi ulusundan söz ederken de geçer. “Kök” sözcüğü o dönemde hem “sema, gök”, hem de renk gösteren “mavi” anlamına geliyordu. Kimi Çin kaynaklarında aynı Türk ulusundan T’ian T’u Chiieh olarak da söz edilmesi ilginçtir. Çünkü T’ian sözcüğü Çince de hem “gök” hem de “Tanrı” anlamında kullanılmaktadır (Aksan, 2003: 18).

“Gök” kelimesinin geçmişten günümüze doğru geçtiği yazılı belgeler ve kazanmış olduğu anlamları inceleyelim:

Kül Tigin Yazıtı’nda geçtiği yer şu şekildedir: “Türük Oguz begleri budun eşidiñ. Üze teñri basmasar, asra yir telinmeser, Türük budun, iliñin törüniñ kim artatı, udaçı erti? Günümüz Türkçesiyle, “Ey Türk Oguz beyleri ve halkı, iştin! Üstteki gök çökmedikçe, alttaki yerde delinmedikçe, (ey) Türk halkı (senin) devletini ve yasalarını kim yıkıp bozabilirdi?” (Tanyeri, 2011: 99). Bu yazıtta “teñri” kelimesi “gök” anlamında kullanılmıştır. Aynı şekilde Kül Tigin yazıtında “üze kök teñri asra yağız yir kılındukda ekin ara kişi oğlu kılınmış (üstte mavi gök (yüzü) altta (da) yağız yer yaratıldığında, ikisinin arasında insanoğulları yaratılmış).” (Tekin, 1995: 39) geçen “kök teñri” ifadesini şu şekilde inceleyebiliriz:

“Kök teñri: Gök Tanrı < kök (mavi, gök: isim kökü) + Teñri (Tanrı, gök: isim kökü)

Görülüyor ki “Tengri” kelimesi Köktürk yazıtlarında “gök, gökyüzü”, göğün rengi (maviliği) ve tanrı anlamlarında kullanılmıştır. Türk düşüncesinde gök ile tanrı arasında kesin bir ayrılık göstermek çok güçtür. Türkler “tanrı” için “kök tengri” ya da “tengri” kelimelerini kullanmışlardır (Bilgin, 2005: 190).

Gök kelimesinin ırmak adı olarak da kullanıldığını görmekteyiz: “kök öñ(ü)g yog(u)ru öt(ü) k(e)n yışg(a)ru ud(u)zt(u)m”. Günümüz Türkçesiyle “Kök Öng ırmağını geçerek Ötüken dağlarına doğru sevk ettim.” (Ata, 2011: 179).

“Kök” kelimesi “mavi” anlamını Uygur döneminde de sürdürmüştür. Hamilton(1998)’un, “ol altun tagka tegser siz kök lenhua körgey siz (o altın dağa ulaşırsanız, mavi lötüsler göreceksiniz)” cümlesinde bu anlam söz konusudur (Akt. Şen, 2007: 130). Uygur metinlerinde “gök, sema” anlamıyla da kullanılır: “yitiñsiz yidiz yağız yer teprep kökke agtıngay (Kaya, 1994: 253).” Günümüz Türkçesiyle “Erişilmez genişlikteki yeryüzü sallanıp göğe yükselecek” şeklinde “gök” anlamıyla geçmektedir (Şen, 2007: 130). Ahmet Caferoğlu, Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü’nde “gök” kelimesinin yukarıdaki anlamlarının yanında “gece”(TT.VII.46,11) anlamında da kullanıldığını belirtmektedir (Caferoğlu, 1993:77).

Reşid Rahmeti Arat (1986), Eski Türk Şiiri adlı çalışmasında Orta Türkçe devresinde Uygurlar döneminden kalma şiirlerde “tengri” kelimesinin “tanrı” ve “gök” anlamının yanında “saygı değer, efendi” karşılığında da kullanıldığını ifade eder (Akt. Bilgin, 2005: 4).

Divan-ı Lügat-it Türk'te de “gök” kelimesi farklı anlamlarda kullanılmıştır.

a) Gök, hava, sema anlamlarında ve başka kelimelerle birlikte kazanmış olduğu anlamlar:

açuk: Her açık şey. Buradan alınarak “açık kapı”ya “açuk kapuğ” denir. Gök, bulutsuz olduğu zaman “açuk kök” denir (1. Cilt s.64) (hava)

örtüldi: “iş er üze örtüldü”= iş adama örtüldü, kapalı kaldı, “kök örtüldi” = gök kapandı, bulutlandı (1. Cilt s.244).

tundi: kök tundi = gök kapandı, bulutlandı (2. Cilt s. 24).

pusandı: kök pusandı = gök pusandı, duman koptu (2. Cilt s.78)

püskürdi: kök püskürdi= gök bulutlarla örtüldü, büründü (2.cilt s.170).

kürlendi: kök kürlendi =gök gürledi (2. Cilt s.252).

bulutlandı: kök bulutlandı = gök bulutlandı (2. Cilt s.264).

yörgök: örtü. Kök yörgök boldı = gök örtüldü, gök kara dumanla örtüldü (2. Cilt s.289).

yetti: yedi, sayıda yedi. Buradan alınarak “yetti kat kök = yedi kat kök” denir (3. Cilt s.27).

pus: kök pus boldı = gök puslandı (3. Cilt s.124).

kök: Gök. Şu savda dahi gelmiştir: “kökge sudhsa yüzge tüşür = göğe tükürürse tükürük yüzüne düşer (3. Cilt s.132).

b) Gök, renk, gök renk lâcivert anlamlarıyla da şu şekilde yer almaktadır:

kök: Gök rengi. Kök ton= gök renkli elbise. Göğün renginde olan her şeye de böyle denir (3. Cilt s.132).

kök çüvüt: lâcivert boya (3. Cilt s.162).

kök: kend köki= şehrin dört yanında bulunan bağları, bostanları; şehrin karaltısı. Bununla ağaçların yeşilliği murad edilir (3. Cilt s. 132-133).

akışdı: suklar akışdı = sular akıştı.

Kar buz kamug erüşdi

Taglar suwı akışdı

Kökşin bulıt örüşdi

Kayguk bolup egrişür

“Kar, buz eridi; dağın suyu aktı; göğümsü (mavi) bulut belirdi, kayık gibi dolanır” (1. Cilt s.186).

Yine “gök” kelimesinden türeme “köger-” ile “kögle” kelimeleri de Divan-ı Lügat-it Türk'te geçer: “kögerdi neng”= nesne gögerdi, gök rengini aldı (2. Cilt s. 84). “yılkı kökledi”= hayvanlar yeşil yedi, ot yedi (3. Cilt s. 300-301). Gök renkte abartı istenildiği zaman ise “köm” kelimesi kullanılarak “köm-kök= göm gök” denir (1. Cilt s.338).

Kutadgu Bilig'de “gök” kelimesi “gök, gök yüzü” anlamlarıyla geçer: “yaşıl kök bezediñ tümen yulduzun / kara tün yaruttuñ yaruk kündüzün (yeşil gök(ü) bezedin on binlerce yıldızla / kara geceyi aydınlattın parlak gündüzle” (Eker, 2006: 115).

“Gök” kelimesi değişik eserlerde de “gök, sema, gök yüzü” anlamlarıyla kullanılmıştır. Bu anlamıyla Yunus Emre Divanı'nda “Gökden inen dört kitabı günde bin kes okurisan” (Tatçı, 2008: 32), Yusûf ve Züleyha Hikâyesi'nde “gözünüş yaşı toprağa bulaşur / yerü gökler zârî kılur inleşür” (Cin, 2012: 66), Mukaddimetü'l Edeb'te ise “kükredi kalık, küldüredi kök” (Yüce,1993: 32), Destân-ı Yusuf'ta ise “görürem iner güneş gökden yire”

(Yıldız, 2008: 213), Âşık Paşa'nın Garib-nâme (II)'sinde "Yidi kat gök ehlinüñ tâkatları / Yitdüğinçe bu-y-ıdı tâ'atları (yedi kat gökte bulunanların güçleri yettiği kadarıyla ibadetleri bundan ibaretti." (Yavuz, 2000: 501) şeklinde geçer.

Şeyhi'nin Harname'sinde "gök kelimesi "bahtı gök döndüğünde dâim olur (Har., 28)" ifadesinde "sema, gök yüzü" anlamında kullanılırken "eyle yidi gök ekini terle (Har., 97)" de ise renk anlamıyla kullanılmıştır. "Göğermek" ise "gezerek gördü bir göğermiş ekin (Har., 93) şeklinde "yeşermek" anlamında kullanılmıştır (Timurtaş, 2005: 327). Manas Destanı'nda da "gök" kelimesi renk anlamıyla kullanılmıştır: "Kök-ala atım pek çok" (Gülensoy, 2011: 61).

Kâmûs-ı Türkî'de de "gök" kelimesinin şu anlamları verilmektedir:

- Yerin gözle görülebilen ufuklardan itibâren yukarıda kubbenin içi gibi görülen şey ki boşluktan, yani fezâ-i nâ-mütenâhîden ibâret olup, mücerret arada bulunan havanın terâkümünden açık mâvi görünür ve bulut denilen buhârattan hâlî olduğunda, gündüzün ziyâ- i şemsle münevver ve gece nücûm-ı kesîre müzeyyen bulunur. Semâ, felek, âsman, sipîhr: göğe bakmak, göğe çıkmak, gökten düşmek, inmek.
- Mavi, mâ'i, erzak, kebûd, açık lâciverd: gök göz; gök su; gök yemiş = ham meyve, göm gök= büsbütün mâvi, koyu mâvi, masmâvi; berelenmiş (Sami, 2011: 927).

Tarama Sözlüğü'nde taranmış eserlerde (XIV- XVIII) "gök" kelimesinin mavi, yeşil anlamlarıyla kullanıldığı görülmektedir.

Mavi anlamıyla kullanılanlardan bazıları:

- "Rengi ak veya gök veya yeşil ola. (Yadigâr. XIV. 36-1)"
- "Şunu gök anla vü şunu sarı bil. (Man. Tayr. XIV. 132)"
- "... orta boylu, gök gözlü, sarışın... (Sic. A. XVI. 315)"

Yeşil anlamıyla kullanılanlardan bazıları:

- "Gördü gök çayırın üzerine bir kırmızı otağ dikilmiş. (Dede. E. XIV. 76)"
- "Güyeğü otu kokar yazı yaban
- "Gelincik gönleği gök kaftanı kan" (Çeng. Dâi. XV. 189).

Tarama sözlüğünde "gökçek" kelimesine de oldukça yer verilmiştir:

"Gözü gökçek kızların gelinlerin canın çoğ almışam" (Dede. E. XIV. 158)

"Gökçek libaslar geyme" (Cev. Ah. XV-XVI. 276).

Tarama Sözlüğü'nde "gök" kelimesinden türemiş "göğermek" kelimesi "yeşermek, morarmak, mavileşmek" anlamlarıyla geçmektedir:

"Kaba ağaçta dal budağın kurumuştı, yeşerip göğerdü (Dede. E. XIV. 131)"

"Peygamberimiz kuru ot üzerine yürüse filhâl ot bitip göğürdü. Cev. Ah. XV- XVI. 214)"

Derleme Sözlüğü (2126- 2135)'nde de "gök" kelimesi farklı anlamlarda ve farklı şekillerde karşımıza çıkar:

- Olgunlaşmamış, ham (meyve için): Gök erik safra yapar (-Uş; Oğuz, Acıpayam-Denizli; Alanya-Antalya) Halk arasında "go", "gö", "göğ", "gömgö" kullanım şekilleri de vardır.
- Mavi, masmavi (-Af-; Tire-İz; Gerede- Bo.) Halk arasında kullanılan "gev", "gok", "gö"... biçimleri de vardır.
- Yeşil, yemyeşil (Çal- Dz. ; Düzce-Bo.) Benzer kullanımları ise "gög, gökçe, göm, gömgök, gömgöy..." şeklindedir.

Günümüz Türkiye Türkçesinde "gök" geçmişte kazandığı anlamlarıyla kullanılmaya devam etmektedir:

- a) “Gök” kelimesinin “yeryüzünün üstünü kaplayan kubbe biçimindeki mavi boşluk, sema, asuman” anlamıyla kullanılması:
“Açık pencereden yıldız dolu göğe bakıyorum.” Yusuf Ziya Ortaç
“Karşı dağlarda tutuşmuş gibi gül bahçeleri/ Koyu bir kırmızılık gökten ayırmakta yeri” Yahyâ Kemal (Misalli Büyük Türkçe sözlük, 1066)
- b) “Gök” kelimesinin “gökyüzü rengi, yeşile çalan mâvi” anlamıyla kullanılması:
“Ben gök ördek olam sen bir alıcı /Dokunsam alamam tellerimizi” Karacaoğlan
“Palabıyıklı, gök gözlü, geniş beyaz çehresi, yeni doğmuş bir ay gibi parlıyordu.” Ömer Seyfettin (MBTS, 1067).

SONUÇ

Türk dili, çok geniş ülke ve topraklara yayılmış bulunmaktadır. Türkçe, bir bölümü dile dönüşmüş pek çok lehçesiyle Sibiryâ'nın kuzeydoğusundan Çin içlerine, oradan Hazar Denizi'ne, Anadolu'yu içine alarak Balkanlara uzanan geniş ülke ve bölgelerde konuşulmaktadır. Türk dilinin tarihi ise milattan çok öncelere uzanmaktadır. Dilimize ait en eski yazılı belgeler ise VIII. yüzyıla ait olan Orhun ve Yenisey yazıtlarıdır.

Yapılan çalışmada “gök” kelimesinin dilimize ait en eski yazıtlarda geçtiği görülmüştür. Orhun Abideleri'nde “teñri” kelimesinin “gök” anlamında kullanıldığı tespit edilmiştir. O günden bugüne “gök” kelimesi tarihsel süreç içinde gerek ses değişimi gerekse farklı anlamlarda kullanılarak günümüze kadar gelmiştir. Kullanıldığı anlamlar genel olarak şu şekildedir: mâvi, semâ, âsuman, uzay, feza, yeşile çalan mavi vb. Derleme Sözlüğü'nde “gök” kelimesinin diğer anlamlarıyla beraber olgunlaşmamış meyve için de kullanıldığı görülmüştür.

Yapılan çalışmada Türkçenin, yapısıyla, Türk insanının kavramlaştırma ve anlatım açısından belli olan nitelikleriyle çok güçlü olduğu ortaya çıkmaktadır.

Türk dili üzerinde yapılacak benzer çalışmalarla Türkçenin zenginlikleri, incelikleri gözler önüne serilecek; ne denli güçlü ve zengin bir dil olduğu ortaya konulacak, yeni kuşaklara dil duyarlılığı ve dil bilinci kazandıracaktır.

KAYNAKÇA

- AKAR, A. (2013) Türk Dili Tarihi, Ötüken Yayınları: İstanbul.
- AKSAN, D. (2003) En Eski Türkçe'nin İzlerinde, Multilingual Yayınları: İstanbul.
- AKSAN, D. (2006) Türkçenin Sözcükleri, Engin Yayınevi: Ankara.
- AKSAN, D. (2009a) Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi, Engin Yayınevi: Ankara.
- AKSAN, D. (2009b) Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim, Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- ARAT, R. R. (1986) Eski Türk Şiiri, Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.
- ATA, A. (2011) Orhun Türkçesi, Açıköğretim Fakültesi Yayınları: Eskişehir.
- ATALAY, B. (1985) Divanü Lügati't- Türk Tercümesi I, Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- ATALAY, B. (1985) Divanü Lügati't- Türk Tercümesi II, Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- ATALAY, B. (1985) Divanü Lügati't- Türk Tercümesi III, Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.

- ATALAY, B. (1985) Divanü Lügati't- Türk Tercümesi IV, Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- BİLGİN, A. (2005) "Gök Tanrısı Terimi Üzerine", Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, Cilt 2 Sayı 4 s. 189-197.
- CAFEROĞLU, A.(1993) Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü, Enderun Kitabevi: İstanbul.
- CİN, A. (2012) Yûsuf ve Züleyha Hikâyesi, Akdeniz Üniversitesi Yayınları: Antalya.
- DERLEME SÖZLÜĞÜ VI (1972), Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- EKER, S. (2006) "Kutadgu Bilig'de (teñri 'azze ve celle ögdisin ayur) Türkçe İslami Terimlerin Kaynakları Üzerine", bilig, Yaz / 2006, sayı 38: 103-122
- EERCİLASUN, A. B.(2008) Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi, Akçağ Yayınları: Ankara.
- EYUBOĞLU, İ.Z. (2004) Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü, Sosyal Yayınlar: İstanbul.
- GÜLENSOY, T. (2011) Manas Destanı, Akçağ Yayınları: Ankara.
- GÜZEL YAZILAR 1(2013) Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- HAMILTON, J. R. (1998) Budacı İyi ve Kötü Kalpli Prens Masalının Uygurcası (Çev. Ece Korkut- İsmet Birkat), Simurg Yayınları: Ankara.
- TANYERİ, Y. (2011) Göktürk Yazısı ve Orhun Türkçesi, Boğaziçi Yayınları: İstanbul.
- KARASAR, N. (1999) Bilimsel Araştırma Yöntemi, Nobel Yayınevi: Ankara.
- KAYA, C. (1994) Uygurca Altun Yaruk (Giriş, Metin ve Dizin), Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- KILIÇ, V. (2009) Anlambilime Giriş(Temel Kavramlar), Papatya Yayıncılık: İstanbul.
- KIRAN, Z. ve KIRAN. A. E. (2010) Dilbilime Giriş, Seçkin Yayıncılık: Ankara.
- MİSALLI BÜYÜK TÜRKÇE SÖZLÜK(MBTS) (2005). Kubbealtı Lugatı: İstanbul.
- SAMİ, Ş. (2011) Kâmûs-ı Türkî (Haz. Dr. Raşit Gündoğdu, Dr. Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal), İdeal Kültür Yayıncılık: İstanbul.
- ŞEN, S. (2007) Eski Türkçede Gök ile Yerin Adlandırılışında Renklere Dayalı Deyim Aktarmalarından Yararlanma ve 'Kara' Sözcüğünün Kökeni Üzerine, İlmî Araştırmalar, 24, 129-136.
- TARAMA SÖZLÜĞÜ III (1967) Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- TATCI, M. (2008) Yûnus Emre Divanı, H Yayınları, İstanbul.
- TEKİN, T.(1995) Orhon Yazıtları- Kül Tigin, Bilge Kağan, Tunyukuk, Simurg Yayınları: İstanbul.
- TEKİN, T. (2010) Orhon Yazıtları, Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- TEKİN, T; ÖLMEZ, M.(2003) Türk Dilleri, Simurg Yayınları: İstanbul.
- TİMURTAŞ, F. K. (2005) Eski Türkiye Türkçesi, Akçağ Yayınları: Ankara.
- YAVUZ, K.(2000) Garibnâme, Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- YILDIZ, O. (2008). Yûsuf u Zelfha, Akçağ Yayınları: Ankara.
- YÜCE, N. (1993) Mukaddimetü'l Edeb, Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.